

یوسف عزه دین له گتوگه یه کی گه قاری لقیڼ-دا ... سازدانی: وریا باقر

(یوسف عزه دین یه که له دهنگه جیاوازه کانی ناو دنیای فیکر له دنیای رښتینۍ کوردیدا. نو خاوه نی تایه تمه ندی خه یه تی له نویسنده او هر نه وه شه که ره سه نایه تی په خپه خپوه. له دیداره دا گه قاری لقیڼ گتوگه یه کی تایه ت له گه ا نه نویسه ره خه گره ده ده کات)

لغین: به ده به ت هر له سه ره تا کانی م ژووی مره قایه تییه وه، جه نگ و کوشت و کوشتار و توندوتیژییه کان، گوره ترین پشکی هه به ت له م ژووی ده سه ا ته جیا جیا کاندای به ای نه وه وه رونا کبیر و نویسه ره، نایا هیچ ده سه ا ته کی نه رم و نیان له م ژوودا ده بیننه وه؟

یوسف عزه دین: نه گهر سه مرییه کان وه شارسنه تیه ته کی دین و سهرنج راکش له م ژوودا بکه یه نمونه، ده بینن داه نه ری شه وازه نویسنی "مخه" بوون و چه ندین سده له نه و و ا تانی رښه ته نای نایندا به کارهاتووه و توانیویه له ی نویسنه وه، گله ل رووداوی ریالیستی و ه نه دك جاریش به سه ره ته سهر و سه مره مان په بگه یه نن. لای سه مرییه کان دوو جره م ژوو هه بووه، م ژوویه کی په ش ته فان و م ژوویه کی دوا ته فان. لای نه وان خوداوه ندی سه ره کیان له یه که له که کان نیشته جیه و ناوی گه که که ش نیر-یه و نیر له وه وه نه وهی خوداوه نده کان به ره و زه مین چوون و به پی بی وای نه وان، ته نه ا سه کی گه کی نیر سه هزار و شه ش سه د سه ی سه ره مین بووه به "سار" ناویان بردووه. به ای نه وان ته مه نی مره قی په ش ته فان گه یشت ته هزار سه و دوا ته فانیش کورتکراوه ته وه به سه د سه و قسوور. سه مرییه کان شاره زاییه کی سه رسوو ه نه ریان هه بووه له به کاره نانی ز و زیودا و به چه شنك که له نه شادا لاسای کردنه وهی که لویه له ناوازه کانیان ناسته مه، نه مه جگه له زانین و خسته ووی زانیا ره سه باره و گه که و نه و نه وه نه ست رانه ی بینیان به چا و ناسان نیه. تاسا نه کی ز ره ریش م ژوونووسان په یان و ابو، سه مرییه کان ناشتیخواز و نه رم و نیان بوون و وه شارسنه تیه کانی تر دنده و خو ناوی نه بوون، به ام

د زینه ووه ئهرك لژيیه كانی "جـن ئه لدهر" پـچه وانهی ئه مهی سه لماند، وهك له كتـبی "به رده كان ده دو" دا پـیوایه... سهـ مرییه كان حه زیان به زیاده هوی بووه له پـشكه شكردنی مرـف وهك قوربانی، به تایبه تیش كاتـك پاشاو میره كانیان ده مردن، له یه كـك له گـگـستانه تایبه ته كانی یه كـك له پاشاكانیاندا، ئـسك و پرووسکی تیمـکی سه ربازی به جلی فه رمیه ووه دـزرایه ووه كه له ئاماده باشیدا رمه كانیان به دهسته ووه بوو... سه ربازی دـزینه ووه نـ مـینه ی كـشك، به تاجه ئاـتوونییه كانیان هوه و له زاركی گـگـستانه كهشدا دوو عه ره بانهی چوار پـچكه دـزرا نه وه... هه ر یه كـکیان سهـ گوـره كه رایكـشاو... جل و به رگی عه ره بانچی و هاوهـه كانیشی دـزرا نه وه... هه روه ها له گـگـستانی شاژن "شوباد" یشدا، دوو ریز مـینه ی كـشك دـزرا نه وه... دوا هه مینیان مـینه یهك بوو ئامـرـکی میوزیکی له باوهش گرتـوو، له گـهـ دوو كـیلـه ی سوژده بردووشدا كه له پاـیاندا نـژرا بوون...

لقین: مه به ستان له ویه بهـن شارستانیه تـکی پـشكه وتووی وهك سهـ مرییه كان ئه گه ر ئه مه حاـی بووبـت له گـهـ دـستان و ئه حباب و ههـ سووـاوانی مه مله كه ته كه ی و هه ر به زیندوو یه تی زینده به چاـی كردبـتن، ئه ی ده بـت چی له دوژمن و نه یاره كانی كردبـت؟!

یوسف عزه دین: ئه گه ر گه شتـك به نـو نه خش و نیگار و وـنه و ریلیف و په یكه رسازی شارستانیه ته كـنه كاندا بكه ی... به شـکی زـری مـاجه راو به سه رها ته كانی ئه و سه رده مه ت دـته پـشچاو... چـنیه تی جلو به رگ و خـنما یشكردنیان له مه راسیمه ره سمیه كانیاندا... چه شن و چـنیه تی كوشت و كوشتاریان، چه شنی زه لیلکردنی ئه سیر و دوژمنه كانیان، هه ر له به قامچی لـدان و ئه شكه نه دانیان و ته جاو زکردنه سه ر مـینه كانیشیان... ده رخستنی چـنیه تی راوکردنیان و به تایبه تیش راوکردنی شـر وهك له ههـكـكـینه ئاشوورییه كاندا به زه قـی ده یبـینه ووه به تایبه تیش كاتـك یه كـك له پاشاكانیان ته نها به ده ستـکی و بـ ترس ده ستی داوه ته بینه قاقای شـرـك و خه ریکی خنكـاندنیه تی... له یه كـك له ریلیفه كانی ئاشوورییه كاندا، دیمه نی هـرشـکی خـیان بـ سه ر قهـایهك نه خشان دووه و ده بـینـچـن دوژمنه كانیان سه رده بـن و له شوـنـکی تـریشدا سهـ كوژراویان به سه ره رم به رزكردـته وه... له ریلیفـکی تـریشیاندا سه ربازـکی ئاشووری ده بـینـت، سه رـکی سه ربـدراوی به دهسته ویه و خه ریکی فـگـدانیه تی بـ سه ر كـمهـك سه ری سه ربـدراوی تری له عه ردا كه وتوو.

لقین: لـره دا پرسیارـك دروست ده بـت، چـن ده بـت هه مان ئه و كوشت و

کوشتاره سامناکه، به تایبته ملیه اندنی مرځ له هونهدا ره ننگ بداته وه، به تایبته تیش له سینه ما-دا، چونکه بهشی هره گرنگی زځربه ی کاره هونهرییه کانی سینه ما له نوان و سځس و توندو تیژیدا دت و دهچت و نهمهش ب سانس ره و رځگه پدراوه؟

یوسف عزه دین: ئاشوورییه کان وهك نمونه ی شارستانییه تځکی دځرین و هاوشو هی گه لځك شارستانییه تی دیکه به مه به ست ویستویانه، له لځکی نه خشانندی کوشت و کوشتاره کانیان، له یهك کاتدا چ جه ننگ کی دهروونی له گه لځر دهسته و نه یاره کانیاندا بکن و چ مه به ستیان بووه مځووی خځیان له لځکی هه لځک ځځینه وه و ځنا بکن.. به ځام نه گهر هه موو نهم هه لځک ځځین و و ځنه سامناکانه ی سهرده مانی پځشو له رووی قځناغی مځووی و سهرده مه که یه وه له لځستادا ئاسایی وهر بگیری ت.. ئهی ده بځت چی بځځین کاتځک ته ماشای زځرځک له کاره هونهرییه کانی هونهرمه ندی به توانای سهرده می رځنیسانس "کارا قاجی" ده که ځین و ده بینین له ئاست ځکی هونهری با ځای نیگار کځشاندا، سهر بځینی مرځفی کرد ځته بابته تی تابله کانی و له یه کځک له تابله کانی شیدا مځینه یهك به کرده ی سهر بځینه که هه لځده ست ځت!؟

لځین: که واته شیاوه کاری هونهری توندوتیژی بکاته بابته و به تایبته تیش له سینه ما-دا؟

یوسف عزه دین: ده بځت پرسیار له وه بکه ځین، بځ سهره تاکانی سینه ما زیاتر مرځق دځستانه یه و تا ځاده یه کی زځریش مهرگه ساته کانی چینی چه وساووه کهم دهرامه تانی کرد ځته بابته.. ره ننگه زځرځک له فیلمه کانی "چارځی چاپځن" یش نمونه یه کی زیندووی نهم جځره ترح و تځزه مرځق دځستانه یه بځت، که ههردهم جیاواز له وهی بځته ئاسایی و سانا ئه و دځت رووبه ځووی ئیغتیراب و سهرسامی و پرسیار کردنمان ده کاته وه، تا بزانیځن ئه وهی له دنیا دا ده گوزهر ځنا ئاساییه.. هه و ځه کانی ئه و و هاوشو ځه کانی که تځکه ترین نمونه ی ئیغتیراب لای "به رت ځځد بر ځخت" ده گاته با ځترین ئاستی هونهری و ته کنیکی و مه عریفی.. به ځام مه خابن دواچار هه موو نهم هه و ځانه به بهرنامه ده خر ځنه په راو ځزه وه و به بازرگانی کردنی هونهریش ئه وله وییه تی پځده در ځت.

لځین: توندوتیژی له ناخی مرځ قدا، چځن و له کو ځدا جځی ده بځته وه؟

یوسف عزه دین: "جی، ئه یچ، و ځځز" پځی و ابوو ده توانر ځت ره گه زی مرځق له لځکی قه ناعته پځکردنه وه، ده سته برداری خو ځن رشتن و کوشت و کوشتار بځت.. ته نانه ت ځځشباوه ځیش بوو بهرانبهر ئه و ده سته یه ی پاش جه ننگی

جیهانی یه کهم، به ناوی دهستهی گه‌لان بـ پاراستنی ناشتی دروست ببوو، پـی وابوو ده‌توانـت ناشتی و ئارامی له‌دنیا‌دا به‌رقه‌رار بکات.. به‌ام هـنده‌ی نه‌بردو له‌ده‌رئه‌نجامی بینینی کاروکرده‌وه توندوتیژه یه‌ک له‌دوای یه‌ک و به‌رده‌وامه‌کانی مـرـق، له‌بیروبـچوونه‌که‌ی پاشگه‌زبـوه.. یه‌کـک له‌نمونه زـر ناشایسته‌و دزـوه‌کانی مـژووش، دـندایه‌تی سوپای ژاپـنی بوو له‌شارـکی چین-یدا.. بـجگه له‌کوشتنی سه‌رجه‌م نـرینه‌کان.. ده‌ستدرـژی سـسکی کرایه سه‌ر هه‌زاران مـینه، به‌مندای و گه‌وره‌وه، ته‌نانه‌ت مـینه پیره‌کانیش له‌مه ده‌ربازیان نه‌بوو، کـمه‌کیان هه‌ر له‌کاتی سـکس کردن له‌گه‌یاندا ورگیان هه‌ده‌داو ده‌کوژران.. ئه‌وانه‌ی به‌زیندوو‌یه‌تیش رزگاریان بوو، له‌که‌شـکی به‌کـمه‌دا به‌ویستی خـیان و پـکه‌وه ئینتیحاریان کرد..

لقین: که‌واته هیچ شارستانـتییه‌ک به‌بـ به‌کارهـنانی زه‌بر و زه‌نگ، توانای مانه‌وه‌ی نییه؟

یوسف عزه‌دین: بـ‌وانه شانـنامهی "بـقه‌کان"ی "ئه‌ریستـفانیس" ده‌بینیت له‌سه‌ر زاری پاـه‌وانی شانـنامه‌که ده‌تـ: (هاوـم کاتـک به‌سه‌ر دوژمنه‌که‌تـدا زای بوویت، به‌گوریس بیه‌سته‌وه‌و پشتی به‌قامچی سوورکه‌ره‌وه‌و پارچه‌یه‌ک ئاسنی دانداری بکه به‌کـمیداو ئه‌گه‌ر له‌هـشـخـشی چوو به‌شه‌راب به‌ئاگای بهـنه‌ره‌وه‌و پاشان قوومه ئاوـکی بده‌ر.. دـته‌وه هـشـخـی و پـی وایه له‌ده‌ست قورتاری بووه، به‌ام ئه‌مه وه‌همه.. ده‌بـت هه‌ر چوار پهلـی به‌گوریس بیه‌ستیه‌وه، به‌چوار ئه‌سپی سـرک و رامنه‌کراوه‌وه.. سـرکه بکه‌ره چاو و لوت و ده‌مییه‌وه.. دواتر به‌خه‌نجه‌رـکی تیژ ئه‌ندامی نـرینه‌ی ببـهو ئینجا ئه‌سپه‌کان تاوده.. تا هه‌ریه‌که‌یان به‌لایه‌کدا هه‌بـن و لاشه‌ی پارچه‌پارچه بکه‌ن).. ئه‌مه تـکـستـکی به‌ناوبانگی شانـنووسـکی کـمیدی گریکه‌و بـگومان ئه‌مه بابـه‌تی کات به‌سه‌ربردن و رابواردن و پـکه‌نینی تاکه‌کانی کـمه‌گه‌ی گریکی به‌ناو مه‌ده‌نی بووه.. پاش گریکه‌کان رـمانه‌کانیش داھـنانی زـر سه‌یریان له‌بواری ئه‌شکه‌نجه‌داندای کرد، ته‌نانه‌ت "ئـکـتافـیس" لیژنه‌یه‌کی راسپارد تا باس و خواسی سه‌رجه‌م ئه‌شکه‌نجه‌دانه‌کانی کـن و نوـی میلیله‌تانی بـ بهـنن، دواتر لیژنه‌که باسی فیرعه‌ونیه‌کانیان بـ کرد که‌له‌سه‌ر زینا لوتی ئافره‌تیان بـیوه‌و پیاویشیان خه‌ساندوووه.. باسی حیسییه‌کانیان بـ کرد، سه‌بارته به‌و که‌سانه‌ی که‌هه‌نگوینیان دزیوه، چـن به‌زیندوو‌یه‌تی که‌وـکراون و خراونه‌ته به‌ر پووره هه‌نگ و وروژانوویان تا بیا‌نگه‌زن.. باسی قارتاجیه‌کانیان بـ کرد که‌چـن هه‌ردوو لاقی کـیلـی هه‌ها‌توویان بـیوه.. یان چـن ئاشوورییه‌کان رمیان له‌کـمی دوژمنه‌کانیان بـیوه‌و جوله‌که‌کانیش به‌سه‌رخستنه ژـر

ئاوى دوزمنه كانيان، به كاوهخ و به چەند جار ك خنكاندوو يانن. دوا جار "ئەكتافىس" بياريدا دەبەت لەمەودوا سەرچەم ئەو ئەشكەنجانە پەكەوه لەسەر نەیارە دەستگیركراوه كان تا قى بكرەتەوه. بگومان، بەشومار نمونەى دیکەمان هەیه. هەر لەم ژووی كەنەوه تا ئەستاو.

لقین: وەك دە ئەن جەنگ كاریگەری زەر و ئرانكەر و خراپی لەسەر مندا ئان و هەرزەكاران هەیه، بەبەرورد لەگەڵا گەورەكان. ئەو لەسەرەتاكانی جەنگی "ئەراق-ئەران"-دا و دواتریش تاكەتایی جەنگەكە، چ یادهوهریهکی لا جە هشتوون؟

یوسف عزه دین: لەسەرەتاكانی جەنگەكەدا، ئەو نەدی كە فام و ئەقەم بە دنیا دەشكا، وەك زاتەكی تەنها و دوورە پەرەز دەم وانییه هەموو ئەوێ كە وویدهدا، واتە زەر ئاگام لەقسەو باسی نەو كە و كەمەكان نەبوو، سەبارەت بەو جەنگە خوێناوییه. یان ئەگەر گوێشم لە بابایه. پەنەدەچوو باش لەی حای بام. وەختایەك بیر لەو دەمانە دەكەمەوه، نازانم بە زیاتر هەست بەهەور و تەم و بارینی بەردەوامی باران دەكەم، بارانەكی تەكەڵا بەبەنی ریشەیی رزیوو، بارانەكی رەش و نام. بیرمە لەسەرەتاكانی ئەو جەنگە شوومەدا، لەیه كەك لەو ئەوارانەى كە لەقوتابخانە دەگەلامەوه. پەم نا بەكەلاكی تەپیووی جرجەكی گەورەى گەنیوودا. چ قەزەوون و ناخەش بوو. بەتایبەت كاتەك ناوەخن و هەناوی جرجەكە تاكەكی پەلاوەكانمی سواغدا. بەكەكی زەری گەشت و كەك و هەناوی جرجەكەم لەگەڵ شەقاوەكانمدا، تەمەودایەكی زەر بردو ماوێهەكی زەر بەلەواری شەستەیهك هەوایی پاكدەنەوهی تاكە پیسووهكەى پەلاوەكەم دا.

لقین: كەواتە هێچ ئاسەیهكی گەشبینانە بە نەمانی توندوتیژی لەئارادا نییه؟

یوسف عزه دین: دەرکەى پرسیار و گە ئان بەشوێن هەكارەكانی سەرچەم ئەو كۆشت و كوشتارانەى مەرقە پەیی هەدەستەت، چ بەتەنها و چ بەكەمەلا، وایا و لەسەر پشته؟! ئارەزووکردنی توندوتیژی و حەز و خواستی لەناوبردن، هەندەك جار هەندە سەیر و سەمەرەیه، نازانیت چى دەرچەق بەیت!.. لەساڵی 1958-دا لەیه كەك لەشەقامەكانی "نیومەكسیكە"دا، پیاوێك بەناوی "نەمان فەز" ئەتەمبیلەكەى رادەگرەت و تەفەنگی راوكدەنەكەى دەرەهەنەت و دوو منداڵی مەكسیكی دەكوژت، لەكاتەكدا لەقەراغ شەقامەكەدا خەریكی گەمە كردن بوون. كاتەك دادگایان كردو لایان پرسی بە ئەمەت كرد، گوتی ویستوومە

ئاستىڭ بى بەرزبۈنەۋەي ژمارەي دانىشتۇۋان دابىم..لاي خىشان
ساڭانڭ لەمەۋپىش مەردمنداڭ سەرجم ئەندامانى خىزانەكەي خى
كوشت، بەخوشكە بچۈكەكەشىۋە، كاتكىش لى دەپرسن بى كوشت،
لەۋەمدا دەت، بەزەيم پىدا ھاتەۋە نەمويست بەتەنھا
بمىنەتەۋە.. لەھەموۋشى سەيرتەر پاش ئازادبۈۋنى ئەو بكوژە
مەردمنداڭ لەزىندان، بەكوشتنى باپىرى زنجىرەي كوشتنەكانى تەۋاۋ
دەكات.. چەند راستە نازانم، بەم فرىد پى واپوۋە، ھەر
لەسەرەتاۋە كەردەي بايلىڭىزى، كاريگەرى زىرى لەسەر خوۋ و رەۋشتى
مىڭ ھەبوۋە، چۈنكە بەي ئەو مىڭ لەچاۋ ئاژە ھەشەردە قەبارە
گەۋرەكانى تەردا، ماۋەيەكى كەمتر لەمنداڭدانى دايكىدا
دەمىنەتەۋە.. واتە بەناكامى لەۋۋى سايكىللىڭىيەۋە لەدايك دەت
ۋەمەش ۋاقىع كاريگەرى زىر تۈندى لەسەرى دەت.

**لەين: تا چەند سەرچاۋە مەژۋىيەكان، بەدرىڭىزايى مەژۋى كەن و نو،
بەتايەتەش لەگوۋزانەۋەي رووداۋ و بەسەرھاتەكاندا راستگى بوون؟**

يوسف عەزەدىن: تە ۋەرە بىۋانە مەژۋىيەسىكى ۋەك "ھىرەت"
كەدەرئەنجامى گەلانى بەزىر ۋەتات و كىشۋەردا، زانىيارىيەكى زىرى
سەبارەت بە مىللەتان و ۋەتاتان نوۋسىۋەتەۋە لەۋانەش خستەۋۋى
زانىيارىيە سەبارەت بەھوكمەلانى و بوۋنى مەژۋىيە مادەكان.. "ئىگىر
مىخائىل قىچ دىكاڭ نەف" لەنوۋسىنى كەتلى مەدەكاندا سوۋدى
لەۋەرگرتۋە.. بەم بەدرىڭىزايى مەژۋى، لىرەۋ لەۋ كەسانىڭ
بەرپەرچى ھىرەت-يان داۋەتەۋە راستى و درۋستى زانىيارىيەكانىان
خستەتە زىر پەرسىارەۋە، تا دەگاتە "ھىوزىنگ" كەلەسەدەي بىستەمدا
زىر ھەۋەيدا، باس و خۋاسى سەبارەت بەمادەكان-ي ھىرەت بەدر
بخاتەۋە.. كەنتىن ھەۋەدانىش بى دىزايەتى و بەدرى خستەۋەي
ھىرەت، لەلەين كەتسىاس-ۋە كراۋە بەناۋبانگىرەن كەتلى مەژۋىيە
بەناۋى "پەرسىكا" نوۋسىۋە.. ئەم زاتە ۋەك دەۋەن پەزىشك بوۋە لەپەش
زايىندا لەلەين ئىرانىيەكانەۋە بەدىل گىراۋە سەرەتە براۋە بى
دەربارى داريۋشى دوۋەم و دۋاترىش ھەقدە ساۋى لەدەربارى
ئەردەشەردا بىرەتە سەر و بى گەتۈگە كەلەگە گرىكەكان سوۋدى
لەۋەرگىراۋە.. دىكاڭ نەف سەبارەت بەكەتسىاس ئەۋە دەخاتەۋە،
كەھىرەت ھەر شەكىلى بەسپى باس كەردەت، ئەۋە كەتسىاس كەدۋىيەتى
بەش و بەپەچەۋانەشەۋە، يان ئەگەر بەتەۋاۋى لەۋۋەداۋىڭ ھە
نەبوۋەت، ئەۋە لەخەيۋە شەي نوۋسىۋە ھەر ناۋەكىشى نەزەنەت
يان لەبىرى چۈۋەتەۋە، ئەۋە ھەر لەخەيۋە ناۋى شوۋەنەكى تىرى بى
دانائە.. كەتسىاس رىك و كىنەيەكى زىرى دەرھەق بەھىرەت ھەبوۋە

به ناو و شوهره تی گهل لك قه س بووه، بیه ههرچییهك ئهو وتبلیتی، ئهم پچهوانهكهی وتوووه.. لرهوه بمان دهردهكهوت، ههر لهسهرهتاوه نووسینهوهی مژوو، چهند نااست و خوار و خچ بووه.. "پلوتارك" یش مژوونووسی سهدهی یهكهمی زایینی، ههر بهتایبته كتیبلکی دژ بههیردات نووسیوهو ناوی ناوه "بهربهیرهست".. چونكه پلوتارك و هاوچهشنهکانی لهسنگه و دیدگهیهکی رهگهزیهستانهوه مژوویان داتاشیوهو گهلانی غهیره گریکی و رمانیان به بهربهیر و دنده وهسفکردوووه.. همن پیمان وایه هیردات بیلایه نانه مژووی نووسیوووه تهوهو ههشن پیمان وایه به ئارهزووی دهسهلاتدارنی ئاتن، مژووی هلیویه تهوه.

لښین: ئهمه ی تاسی دهكهیت، وامان له دهكات هیچ باوه کمان به نووسراوه مژووییهکان نه مندات و بهتایبته یش كتیبه دیراسیهکانی مژوو، كه مه نهه جیانه له قناغهکانی خو مندندا وهك به گه نهو یست نه قلی خو نندکارانی پل سیخناخ دهكرت؟

یوسف عزه دین: بهی ساخته کارییهکانی نلوو کتیه به مژووییهکان، گرفتلیکی مه عریفی زلر گه ورهیه.. ئهمه له بواره زانستییهکانی تریشدا ده بینرتهوه، ههر بل نموونه سا لانیکی زلر ههول درا له ووی فیزیکی و بایبل لژییهوه، رهگهزهکانی مرلف جیا بکرتتهوه، كه كمه له زانایهك پیمان وابوو، رهگهزی ئه فهریقی هلم سا بیا-یهو ئاسیا-یهکانیش له هگهزی هلم ئیریكس-ن و ئروپاییهکانیش له هگهزی نیاندرتا-هوه ها توون.. بهلام ئهمه تاسالی 1987 بیکردوو زانای بایبل لژی "بیرکلی" له "کالیفرنیا" بهشیکارکردنی "دی. ئن. ئهی" رهگهزه جیاوازهکان، سهلماندی كه ههر هه موو مرلفایه تی له یهك بنه چهی مرلفه وه ها توون و سه رچاوه كهشی ئه فریقایه.. شایانی باسه لهك تاییهکانی سهدهی نژدهشدا، له بهشه ئه مانیهكهی باشووری ئه فهریقادا، به گه نامه یهك سه بارهت به ژمارهی ئازه ه شیردهره كوژراوهکانی ئهو سنووره جوگرافیه نووسراوهو جلی سه رنجه كوژرانی چوارسه د مرلفی ئه فهریقی له ژلر ناو نیشانی "دانیشتووانی دارستانهکان" له هه مان راپلرتداو وهك توخمك له ئازه جیكراوه تهوه.

لښین: بیه ده بلیت ههردهم له پناو ساغکردنهوهی راستیه مژووییهکاندا، له گه لانی بهردهوامدا بین؟

یوسف عزه دین: ده بلیت له گه لانی بهردهوامدا بین، بهلام جیاواز لهو گه لانه بهردهوامی زانای دك مئنته كنهکانی ئه مان "كستانین

چیندراف" کردی، پاش چه ند سه فەرکی بـ میسر ساـانی 1844 و 1853 و پاش مایه پووچبوونی لهـدـزینه وهی تـسکته کـنه ئاینیه کانی تهورات و ئینجیل و هاوچه شنه کانی، دواجار لهـساـی 1869 دا دنیای سه رسامکرد بهـدـزینه وهی دهستنووسـکی کـن لهـکـسایه کی میسر و بهـو پـیهی که نیسه که ئهـرسـزـکسی بوو، لهـلایه ن تزاری روسیا وه کـمهـکه دهکرا، ههـر بـیه دهستنووسه کهی پـشکـهش به تزار کردو ئیدی بووه ئیعبابی ههـموو ئهـوانهـی بـ سهـیری دهـچوونه شاری پوتروسبـرگ و تا دواجار بهـلـشهـفیه کان لهـساـی 1933 دا بهـمهـبلهـغـکی خهـیاـی بهـهـریتانیا-یان فرـشت و دهـرکهوت ئهـو دهستنووسه تهـنها بریتی نییه لهـتهورات و ئینجیل بهـکو "ئینجیلی بهـرنا با"ش لهـخـ دهـگرـت، که لهـلایه ن کـسـاوه لهـسهـدهی سـیهـمی زاینیه وه قهـدهـغه کرا بوو.. لهـکاـتـکـدا ئهـمهـو چهـنـدین بهـگـهـی تر، راستی و دروستی دهستنووسه کهی دهـسهـلمانـد.. بهـمـام زاتـکی وهـکـ "کاممیر" پاش گهـان و وردبوونه وه توانی ساخته بوونی دهستنووسه که کشف بکات، که چیندراف لهـهـ قهـشهـیه کی گریکی تهـزویرچییه وه، بهـناوی "سیمونیدس" ئهـم تهـزویراتهـی کردبوو، ئهـو زاته یهـکـکـ بووه لهـو تهـزویرچییه زـر شاره زایانهی، که بـ بهـدهـستهـنـانی پاره دهیان تـکـست و دهستنووسی تهـزویر کردبوو.. ماوه تهـوه بـین "کاممیر" یهـکـکه لهـو رهـخنهـگره بهـتوانایانهی که لهـساـی 1889 لهـدایک بووه و لهـ 1929 دا کتـبی "تهـزویری گهـردوونی مـژوو"ی نووسی، بهـمـام هـیچ دهـزگایه کی چاپ و بـاوکردنه وه بـیان بـاونه کرده وه.. چ نازییه کان دژایه تییان کردووه و چ دواتریش کاتـکـ لهـئهـمانیای دیموکراتیدا دهژیا، شیوعیه کان.. تا لهـساـی 1959 دا بهـبـکاری و لهـبرساندا سهـر نایه وه و مرد.. ئهـم پیاوه خاوه نی هـیچ بـوانا مهـیهـک لهـمـژوودا یان پسپـیهـک نهـبووه، بهـمـام کاره کانی ههـموو روناکبیرانی سهـسامکردووه و بـخـی وتویه تی: "لهـپـناو پاـنهـره رووناکبیرییه رهـسه نه کاند دهـنووسم، چونکه مـژوو یه کی تهـزویرکراو ترسناکه بـ شارستانییه ت و کلیلی ههـمان دهـداته دهـست و دهـبـته مایه ی خوـقاندنی مهـعریفه و هـشمه ندیه کی ههـخهـهـتـنهـر، که بهـخـراییه دهـبـته سووته مه نی کـشمانکـشه کانی داها توو".

*له ژماره "343" 2016-12-15 ی گـقاری لقین-دا بـاو بـته وه.

ناساندن

یوسف عزه دین

رماننووس و نووسهـر

لهـساـی 1990-1991 زیندانی بووه لهـمودیرییه تی ئهـمنی سلـمانی سهـرده می

ژم "ناسراو به ئه منه سووره که" و پاش ئه وهی خێ و هاو کانی
فرمانی گولله بارانکردنیان بـ ده‌رده‌چـت ، که ده‌بوو له 21-3-1991 دا
له مه‌لعه به‌که‌ی سلـمانی گولله بارانبکرـن. بهـام اپهـینی خه‌کی
کوردستان بووه له‌مپه‌ر و له به‌رواری 8-3-1991 پاش شا‌اوی خه‌کی
اپه‌یوو بـ ئه‌منه‌سووره که ئازادکرا.

یه‌که که له‌و ناوانه‌ی نه‌وه‌ی نووسه‌رانی پاش اپه‌ینیان پـده‌وترـت و
هه‌وـی زـر جدیی هه‌یه، چ له‌بواری رـماننووسیندا و چ له‌بواری ته‌رحی
فیکری و بگه‌وه به‌رده فه‌لسه‌فیه‌کاندا وه‌ک له‌دیالـگ و گفتوگـکانیدا
دیاره، ئه‌م سه‌رقافـه‌و پـشه‌نگی ژماره‌یه‌ک ده‌نگ و ناوی جدیه..
به‌ام به‌پـچه‌وانه‌ی زـر له‌و ده‌نگانه‌ی که هه‌میشه له‌به‌رچاوان و ده‌ور
قه‌ره‌باـغن.. نووسه‌رـکی ته‌نها و دووره‌په‌رـزه، هه‌چ تـکه‌یی و خوـقی
نـه‌نده ئه‌ده‌بی و رـشـنبیری و سه‌نته‌ر و کایه‌کانی تری نییه.. ره‌نگه
ئه‌مه له‌وویه‌که‌وه پاش بـت، چونکه کهس هـنده‌ی نووسه‌ر پـویستی
به‌ته‌نهای و دووره‌په‌رـزی نییه.. به‌ام مه‌خابن له‌وویه‌کی ته‌ریشه‌وه
کارـکی خراپه بـ نووسه‌ر، به‌تایبه‌ت بـ وه‌سه‌ته ئه‌ده‌بی و
رـشـنبیرییه‌کانی لای خـمان.. چونکه ناساندن و خـ بردنه پـش و
پشتگیری ئه‌ملاو و ئه‌ولا، گه‌ره‌نتی به‌ره‌وپـش چوون و ناساندن و
به‌ه‌ودانه به‌نووسه‌ر و به‌رده‌وامبوونی چاپکردن و ریکلام بـکردنی
کتـبه‌کانیه‌تی، ئیتر ئه‌گه‌ر زـر له‌نووسه‌ران عه‌وداـی ئه‌م گه‌مه‌یه
بن، نووسین پـلیکانه‌ی چوونه سه‌ره‌وه‌و زیاده‌بوونی ئیعتیباری
کـمه‌ایه‌تی و به‌ده‌سته‌نـانی ده‌ستکه‌وتی مادی و هه‌ندـک شتی دیکه
بـت لای هه‌ندـک له‌نووسه‌ران.. ئه‌وه لای "یوسف عزه‌دین" به‌جـریکی
تره‌و لای ئه‌و نووسین و بیرکردنه‌وه‌و خوـندنه‌وه، مانایه‌کی جودا و
جیاوازتری هه‌یه، له‌و مانا سه‌رزاره‌کی و سه‌تـحیا نه‌ی که نـه‌نده
فه‌رمی و ته‌قلیدییه‌کانی رـشـنبیری و نووسین تـیدا چه‌قیوون.

ئه‌م نووسه‌ره چه‌ند زمانـک ده‌زانـت، له‌وانه زمانـی تورکی و عه‌ره‌بی
به‌باشی ده‌زانـت، چ بـ نووسین و چ بـ وه‌رگـان.. کـمه‌کـ با به‌تی
وه‌رگـ دراوی له‌زمانـی تورکی و عه‌ره‌بییه‌وه هه‌یه.. با به‌تی نووسراو و
بـاوکراوه‌ی به‌زمانـی عه‌ره‌بی هه‌یه، که له کـمه‌کـ ژنامه‌و سایتی
عه‌ره‌بیدا بـاوکراونه‌ته‌وه.

نووسه‌ر و وه‌رگـی مه‌غریبی "سه‌عید بلغری" کـمه‌کـ تـکستی ئه‌م
نووسه‌ره‌ی له‌زمانـی عه‌ره‌بی-یه‌وه کردـته ئه‌مازیغی و له‌دوو توـی
کتـبـکی سه‌ربه‌خـدا له‌مه‌غریب به‌چاپی گه‌یاندوووه شایانی باسه ئه‌مه
یه‌که مین جاره تـکستی کوردی بکرـته ئه‌مازیغی و له‌دوو توـی
کتـبـکدا چاپکـرت.. به‌تایبه‌ت مه‌غریب وـاتی نووسه‌رانی به‌توانای

وهك "تاهير بن جهلون" و "محهمد زفزاف" و "محهمد شوكرى" يه و خاوهن خوځنده رانگى جدييه.. ههروهه ها ئهم كتنه به به ته ماته ياى ديراسى ككلى ئاډابى يه ككلى له زانگه كانى مه غريب و وهك وهرگه ش له چاوپكهوتنه كيدا ئاماژه ي پداوه، ئهو خى له نه و ككه مه ككلى تكهستى ئه ده بى وهرگه دراوى ككه مه ككلى نووسه رى كورددا، به به ناسينى خودى نووسه ر، ته نها تكهسته كانى يوسف سه رنجى اكه شاه وه سه رسامى جدييه تى بووه وه هر به يه ماوه يه كى دوور و درى ئى به وهرگه ان و پاشان به چاپ گه ياندى ته رخان كرده وه.

كتنه به چاپكراوه كانى نووسه ر

ديوځكى ديكه ي حيكايه ته نه نووسراوه كان/رمان/چاپخانه ي شفان- سلمانى 2006

ته نها ځځځكى سارد/رمان/دهزگاي موكرىان/هه ول/ر 2008
پخه فكه له خوځن/هونه رى گځځځ نه وه/دهزگاي ئاراس/هه ول/ر 2008
ماجه راكانى سه لمانى فارسى/رمان/يانه ي قه هم/سلمانى 2009
وځځگه ي ياده وه ريه گريمانكراوه كان/رمان/به به وه به رايه تى چاپ و به او كرده وه ي سلمانى 2009

وه هم و شوناس/گفتوگه و وتار/چاپخانه ي ياد/سلمانى 2012
ككلى تاييه كان/ئه نفارار/هونه رى گځځځ نه وه-سرديات/به زمانى ئه مازيغى- دار كه به داني-مه غريب 2015